

CUPRINS

În loc de prefață	7
Introducere	19
Capitolul I	
CONSIDERAȚII INTRODUCATIVE	
1.1. Scurt istoric	23
1.1.1. Analiza asupra evoluției școlii românești de psihologie judiciară	23
1.1.2. Stadiul psihologiei judiciare în plan mondial	25
1.2. Argumente privind necesitatea studiului psihologiei judiciare în contextul problematicii dreptului	29
1.3. Exigențele psihologiei judiciare față de actul de justiție (definiția psihologiei judiciare).....	31
1.4. Obiectul psihologiei judiciare și conexiunile interdisciplinare	34
1.4.1. Conexiunile psihologiei judiciare cu psihologia generală, cu psihologia socială și cu alte ramuri ale psihologiei.....	36
1.4.2. Conexiunile psihologiei judiciare cu diferite ramuri ale științelor juridice	38
Capitolul II	
ACTUL INFRAȚIONAL DIN PERSPECTIVĂ EXPLORATORIE - DEMERS EXEMPLIFICATIV-DEMONSTRATIV ÎN MATERIA CRIMELOR CU MOBIL SEXUAL	
Secțiunea A	
2.1. Actul infrațional din perspectivă exploratorie („scena crimei” - perspectiva psihologică asupra interpretării comportamentelor umane cu finalitate criminogenă - personalitatea făptuitorului și amprenta psihocomportamentală - „profilul crimei”) - „Serial killers”	41
2.2. Componenta psihologică: motivul și rațiunea de a ucide (perspectiva psihologiei judiciare).....	44
2.3. Determinarea motivației.....	45
2.4. Infracții organizate (cei care își premeditează acțiunea) și infracții neorganizate (cei care nu-și premeditează acțiunea).....	45
2.5. Infracțiunea premeditată (predilect finalizată de psihopatul sexual).....	46
2.6. Infracțiunea nepremeditată (predilect finalizată de psihotici).....	46
2.7. Clasificări.....	48
2.8. Violența interpersonală	49
2.9. Atacul cu viol și/sau sodomia	49
2.10. Devianța orientată către atac	49
Secțiunea B	
2.11. Crima și criminalul în serie.....	50
Secțiunea C	
Tehnici profiling	58

Capitolul III

**PERSONALITATE - HABITAT CONJUNCTURAL - ACT INFRAȚIONAL¹
(CUPLUL PENAL VICTIMĂ-AGRESOR)**

3.1. Concepte, tipologii, particularități	65
3.2. Conceptul de personalitate în psihologia judiciară	69
3.3. Nucleul personalității criminale - trecerea la act – pragul delinvențial (după Jean Pinatel)	72
3.4. Componentele personalității	73
3.5. Trăsăturile personalității	75
3.6. Tipuri de personalitate	75
3.6.1. Tipologia lui C.G. Jung	76
3.6.2. Valoarea tipologiilor	76
3.7. Personalitatea infractorului recidivist (paradoxul criminal - legea secvenței temporale - Eysenck Mawrer)	77
3.8. Particularitățile psihologice ale diferitelor categorii de infractori	79
3.9. Cuplul penal victimă-agresor (identificarea agresorilor și autoprotecția victimală)	83
3.9.1. Psihologia victimei - sursă orientativă în conturarea de versiuni, ipoteze și cerc de bănuiri	83
3.9.2. Strategii preventive și de contracarare a victimizării	85

Capitolul IV

**PSIHOLOGIA MARTORULUI ȘI MĂRTURIEI (EXIGENȚELE
PSIHOLOGIEI JUDICIARE DIN PERSPECTIVA PERSONALITĂȚII
MARTORULUI ȘI FORȚEI PROBANTE A MĂRTURIEI)**

4.1. Instituția martorului și a mărturiei	89
4.1.1. Martorul și mărturia din perspectiva principiului aflării adevărului în procesul judiciar.	89
4.1.2. Considerații juridice vizând forța probantă a mărturiei	91
4.1.3. Considerații psihologice vizând martorul în demersul judiciar (jurământul de martor; comentariu psihologic)	94
4.2. Eveniment judiciar. Element testimonial. Mărturia - proces psihologic	97
4.2.1. Recepția senzorială a evenimentului judiciar	97
4.2.2. Decodificarea evenimentului judiciar. Interpretare. Atribuire de sens	108
4.2.3. Memorarea evenimentului judiciar - Stocarea informației în raport cu dinamica uitării -	109
4.2.4. Redarea - reactualizarea evenimentului judiciar. Elementul testimonial	114
4.3. Perspectiva magistratului asupra aprecierii forței probante a mărturiei	120
4.3.1. Izvorul mărturiei din punctul de vedere al sursei	120
4.3.2. Mărturia din perspectiva legăturii martorului cu pricina și cu părțile în proces	122
4.4. Repere particulare vizând mărturia și martorul	127
4.4.1. Martorul persoană minoră. Aspecte psihologice ale etiologiei minciunii în comportamentul juvenil	127
4.4.2. Psihologia martorului minor	128
4.4.3. Probleme tactice cu privire la ascultarea minorilor	130
4.4.4. Mărturia între bună și rea-credință	137
4.4.4.1. Martorul de bună-credință. Consecințele disfuncționale din perspectiva factorilor psihologici - Iluziile. Martorul în eroare. Martorul mincinos	137
4.4.4.2. Protecția martorilor - perspective juridice și psihosociale	145
4.4.5. Mărturia din perspectiva structurării caracteriale a martorului și a mediului de proveniență. Mentalități. Cutume. Obiceiuri.	149

4.4.6 Mărturia și concordanța conținuturilor.....	153
4.4.7. Mărturia și contradictorialitatea conținuturilor	157
4.4.8. Reguli și procedee tactice aplicate în ascultarea martorilor. Strategii și atitudini în identificarea și contracararea martorului de rea-credință	160
4.4.9. Raționamente (deducții/inducții). Analogii. Interpretări asupra conținutului mărturiei	165

Capitolul V

PSIHOLOGIA INTEROGATORIULUI JUDICIAR – ANCHETA (PERSONALITATEA UMANĂ ÎN RAPORTURI DE OPOZABILITATE ȘI CONFRUNTARE)

Secțiunea A

5.1. Noțiuni introductive - distincții și conotații asupra interogatoriului judiciar din perspectiva adunării dovezilor (urmărirea penală în perspectivă psihologică).....	171
5.2. Investigarea personalității din unghiul observației comportamentului expresiv.....	178
5.3. Problematika psihologică a relației anchetator-anchetat.....	186
5.3.1. Contactul interpersonal în biroul de anchetă judiciară.....	187
5.3.2. Comunicarea non-verbală - reguli tactice specifice raporturilor interpersonale de opozabilitate și confruntare	191
5.3.3. Reguli tactice specifice raporturilor interpersonale de opozabilitate și confruntare	192
5.4. Etape și strategii de interogare a învinutului sau inculpatului	193
5.4.1. Etapele ascultării învinutului sau inculpatului	193
5.4.2. Strategii de interogare a învinutului sau inculpatului (bănuitului) ²³	195

Secțiunea B - Indici orientativi asupra comportamentului culpabil (certitudine și prudență)

5.5. Sondarea sentimentului de vinovăție	204
5.6. Elemente explicative privind procesele psihologice post- infracționale (certitudine și prudență).....	206
5.7. Elemente de psihologie a infractorului din perspectiva tipologiilor umane (interpretarea indicilor simptomatice labile mimica-gestica) Contracararea atitudinilor de rezistență la interogatoriu	208
5.8. Coordonatele psihologice ale recunoașterii comiterii faptei. De la refuzul recunoașterii la mărturisire.....	210
5.9. Aspecte psihologice privind calitățile personale ale anchetatorului	217
5.9.1. Calități psiho-intelectuale și moral-afective ale anchetatorului	218
5.10. Intima convingere.....	224
5.11. Modele de conduită și tipuri de anchetatori.....	225

Capitolul VI

SIMPTOMATICA COMPORTAMENTULUI SIMULAT

Secțiunea I - Comportamentul infracțional din perspectiva psihologică

6.1. Considerații de psihologie judiciară asupra vinovăției ca atitudine psihică și realitate juridică.....	227
6.2. Matricea infracțională (culpabilizatoare). Matricea morală din perspectiva contradictorialității	229
6.3. Comportamentul infracțional din perspectiva reperelor sale psihologice	229
6.3.1. Dinamica secvențelor comportamentale.....	229
6.3.2. Etiologia suportului psihologic (mobilul, trebuința, motivul, idealul, concepția, scopul etc.).....	231
6.4. Matricea morală	234

Secțiunea a II-a - Comportamentul simulat

6.5. Noțiuni și definiții asupra comportamentului simulat.....	235
6.6. Exprimarea aspectului inaparent în comportamentul simulat.....	236
6.7. Indicatorii verbali, motori și fiziologici ai conduitei simulate în expresia aparentă (semnificația și sensul stimulilor declanșatori de emoție).....	237
6.7.1. Indicatorii fiziologici, semnificația și sensul stimulilor declanșatori de emoție în simulare.....	238
6.7.2. Mijloace psihologice de detectare a tensiunii psihice cuprinse în chestionare și teste de personalitate.....	239
Secțiunea a III-a - Detectarea științifică a conduitei duplicitare (simulate-mincinoase) - utilizarea tehnicii „Lie detector” - Poligraf	
6.8. Scurt istoric și evoluție în materie.....	240
6.9. Fundamentul științific al constatării stresului psihologic.....	242
6.10. Mijloace tehnice de examinare.....	248
6.11. Caracteristici care pun în evidență emoția determinată de disimularea adevărului.....	249
6.12. Etapele examinării.....	253
6.13. Constatări tehnico-științifice ce se pot efectua.....	257
6.14. Detectia comportamentelor simulate privită din perspectiva legislației române în vigoare.....	266
Secțiunea a IV-a - Concluzii cu caracter practic-aplicativ.....	270

Capitolul VII

PSIHOLOGIA JUDECĂȚII (PSIHOLOGIA CONTRADICTORIALITĂȚII DIN PERSPECTIVA AFLĂRII ADEVĂRULUI)

Secțiunea I - Duelul judiciar

7.1. Instituția judecătii din perspectiva duelului judiciar.....	273
7.1.1. Instituția judecătii.....	273
7.1.2. Implicațiile psihologice ale duelului judiciar.....	278
7.1.3. Considerații psihologice asupra rolului activ al judecătorului vis-à-vis de principiul contradictorialității în judecarea pricinii.....	278
7.1.4. Considerații psihologice asupra rolului activ al judecătorului vis-à-vis de principiul nemijlocirii în judecarea pricinii.....	279
7.1.5. Implicații psihologice privind imparțialitatea și echilibrul pe care-l dă judecătorul aprecierii probelor.....	280
7.2. Problematika raportului apărare – acuzare. Psihologia acuzatorului public. Psihologia avocatului.....	281
7.3. Testarea intersubiectivă, expresie a raționamentului juridic al judecătorului.....	286
7.4. Prevențiunea specială și prevențiunea generală ca efect al duelului judiciar.....	287

Secțiunea a II-a - Psihologia intimei convingeri (De la interogatoriu la luarea hotărârii)

7.5. Intima convingere - realitate mentală, cognitiv afectivă, energizată volitiv.....	290
7.5.1. Definiții. Considerații.....	290
7.6. Evaluarea și coroborarea probelor în procesul formării convingerii intime ca trăire psihică de nezdruccinat.....	292
7.6.1. Declarațiile învinutului sau ale inculpatului.....	293
7.6.2. Declarațiile părții vătămate.....	294
7.6.3. Declarațiile martorului.....	294
7.6.4. Înscrierile.....	294
7.6.5. Înregistrările audio sau video.....	295
7.6.6. Fotografiile.....	295
7.6.7. Constatările tehnico-științifice.....	295

7.6.8. Constatările medico-legale	296
7.6.9 Expertizele.....	296
7.6.10. Mijloacele materiale de probă	296
7.7. Garanții psihologice și de personalitate ale intimei convingeri (Exigențe morale, exigențe profesionale, exigențe legale).....	297
7.8. Problematika psihologică a deliberării și opiniei separate	297
7.8.1. Deliberarea	297
7.8.2. Opinia separată (profesionalism, curaj, echilibru psihic)	299
Secțiunea III - Psihologia magistratului	
(Repere psihologice, exigențe psihointelectuale și moral-afective)	
7.9. Comentarii juridice și socio-psihologice asupra actelor normative care reglează implicarea judecătorului ca personalitate în actul de justiție.....	300
7.10. Considerații socio-juridice cu privire la implicația judecătorului în stadiul actual al societății românești	301
7.11. Exigențe morale, juridice și social-etice impuse de „Codul de conduită pentru persoanele răspunzătoare de aplicarea legii”	303
7.12. Profilul psiho-intelectual și moral-afectiv al magistratului	303
7.12.1. Integritatea funcțiilor senzoriale	303
7.12.2. Gândirea	303
7.12.3. Memoria	304
7.12.4. Capacitatea înțelegerii psihologice (empatia).....	304
7.12.5. Clarviziunea.....	305
7.12.6. Echilibrul. Toleranța.....	305
7.12.7. Lipsa prejudecăților, a antipatiei sau simpatiei pentru justițiabili	306
7.12.8. Buna-credință	306
7.13. Conotații psihologice asupra deliberării în pronunțarea sentinței	307
Secțiunea IV - Avocatul - personalitate în templul justiției (Coordonate psihologice)	
7.14. Talent și vocație în arta avocatului. Comentarii asupra conceptului de talent.....	312
7.15. Inteligența în arta avocatului - Avocatul ca om de știință.....	314
7.16. Avocatul artist.....	315
7.17. Avocatul - profesionist al vocației	316
7.18. Moral și imoral pe terenul apărării.....	316
7.19. Personalitatea avocatului - profesionist și strateg	317
7.20. Persuasiune - Sugestie - Transparență.....	318
7.21. Comunicarea în raporturile interpersonale (manipulare mentală).....	321
7.22. Influențarea convingerii intime. Procedee: argumentarea și persuasiunea.....	322
7.23. Pledoaria. Comentarii psihologice. Talent, inspirație, improvizație	324
Capitolul VIII	
EROAREA JUDICIARĂ. MECANISME PSIHOLOGICE	
8.1. Punerea problemei.....	331
8.2. Erori judiciare - Scurt istoric	332
8.3. Problematika erorii judiciare. Problematika psihologică a intimei convingeri	335
8.4. Surse de distorsiune psihologică implicate în erorile judiciare	340
8.5. Izvoare și surse de eroare în demersul judiciar.....	343
8.5.1. Motivul probațiunii ca sursă de eroare. Expertiza criminalistică (Posibilități, limite, surse de eroare).....	343
8.5.2. Motivul cercetării judecătorești ca sursă de eroare. (Instanța vis-à-vis de eroarea judiciară).....	350

Capitolul IX

**PROBLEME JURIDICE ȘI PSIHOLOGICE PRIVIND DETENȚIA
PENITENCIARĂ**

Secțiunea I - Făptuitorul din perspectiva mediului privativ

9.1. Noțiuni generale. Puncte de vedere și accepțiuni asupra pedepsei prin privarea de libertate	353
9.2. Reglementări internaționale privind tratamentul infractorilor	354
9.3. Consecințele sociopsihologice ale privării de libertate	355
9.4. Mediul închis (închisoarea).....	356
9.5. Problematika deținutului	357
9.6. Potențialul patogen al mediului privativ	357
9.7. Principiul deschiderii mediului privativ	358
9.8. Tratamentul diferențiat în mediul privativ	358
9.9. Etichetarea socială	358
9.10. Paradoxul penitenciar	359
9.11. Psihologia individului care a săvârșit infracțiunea.....	359
9.12. Factorii implicați în determinarea comportamentului infractorului	359
9.13. Personalitatea infractorului.....	360
9.14. Caracteristici ale personalității și modificările sale pe parcursul executării pedepsei cu închisoarea	361
9.15. Tipologia infractorului.....	361
9.16. Problematika recidivei și factorii care influențează recidiva	362
9.17. Personalitatea infractorului recidivist	363
9.18. Pedepse și sancțiuni	363
9.19. Aplicarea și executarea pedepsei închisorii	364
Secțiunea II - Fenomene psihosociologice ale mediului privativ de libertate	365
9.20. Șocul depunerii (încarcerării).....	365
9.21. Percepția deținutului asupra pedepsei și a mediului privativ	366
9.22. Fenomenul de prizonizare și deprizonizare.....	366
9.23. Ierarhia și statutul.....	367
9.24. Agresivitate și violență	368
9.25. Frustrarea	368
9.26. Problema frustrare-agresiune	369
9.27. Teritorialitatea.....	370
9.28. Stresul	371
9.29. Violența colectivă	372
9.30. Panica.....	373
9.31. Automutilările. Refuzuri de hrană. Tatuajele.....	374
9.32. Tulburări psihice	375
9.33. Suicidul	376
9.34. Homosexualitatea.....	378
9.35. Zvonul	378
9.36. Grup. Relații interumane.....	380
Secțiunea III - Considerații și interpretări juridice asupra recidivei ca instituție de drept penal.....	383
9.37. Tratamentul penal al recidivei.....	383
9.38. Unele particularități psihologice ale infractorului recidivist.....	383
9.39. Problematika psihologică a recidivei	384
9.40. Aspecte psihologice determinante pentru delincvența și recidiva minorilor.....	387
9.41. Deținuți adulți recidiviști în închisoare	390

Secțiunea IV - Modelarea personalității umane în închisoare.....	390
9.42. Posibilități de diagnoză a pericolozității unor deținuți	390
9.43. Educatorul în mediul penitenciar	392
9.44. Relația de ajutor în mediul penitenciar	394
9.45. Opiniile deținuților privind mesajul educativ.....	396
9.46. Probleme specifice ale performanțelor și creativității în munca deținuților.....	398
Secțiunea V - Noi direcții de cercetare.....	400
9.47. Noi direcții în perfecționarea regimului pedepselor. Sistemul probațiunii în România	416
9.48. Scurtă prezentare a instituției probațiunii	417
9.49. Probațiunea în România	419
9.50. Activitatea practică în programele experimentale.....	420
9.51. Implicațiile legislative și administrative ale constituirii unui serviciu de probațiune și reabilitare socială în domeniul justiției penale în România	422

Capitolul X

CONDUITE DIZARMONICE DIN PERSPECTIVA EXPERTULUI PSIHOLOG ȘI A PSIHOLOGIEI JUDICIARE

10.1. Problematika simulării-disimulării	425
10.2. Problematika psihologică a conduitelor autodestructive (actul suicidal)	427
10.3. Problematika psihologică a conduitelor heteroagresive (conduite agresive)	429
10.4. Problematika psihologică a disfuncționalității principalelor procese și funcții psihice	433
10.5. Efectele produselor psihofarmacologiei în tratamentele psihopatologice	437
10.5.1. Expertiza medico-legală psihiatrică	437
10.5.2. Influența personalității asupra actului infracțional	438
10.6. Investigația psihologică.....	440
10.6.1. Posibilități, limite și obiective ale investigației psihologice pe terenul psihologiei judiciare	441
10.7. Instrumentar de psihodiagnoză - testul standardizat.....	443
10.7.1. Metoda RORSCHACH	443
10.7.2. Testul SZONDI	444
10.7.3. Testul LUCHER.....	446
10.7.4. M.M.P.I.	448
10.7.5. T.A.T.	450
10.7.6. Testul ROSENZWEIG.....	451
10.8. Investigația psihologică în expertiza și psihologia judiciară	452
10.8.1. Scop și deziderat în expertiza psihiatrică	452
10.8.2. Considerații psihologice asupra problematicei discernământului	455
10.8.3. Aportul instrumental de investigație psihologică în expertiza psihiatrică.....	456
10.8.4. Examinări paraclinice în expertiza psihiatrică.....	457
10.8.5. Cercetări asupra potențialului delincent în incidența judiciară.....	458

Capitolul XI

PROBLEMATICA PSIHOLOGICĂ A ACTULUI DE ADMINISTRAȚIE PUBLICĂ

11.1. Justiția administrației publice din perspectivă psihologică.....	461
11.1.1. Considerații psihologice asupra implicației funcționarului public în înfăptuirea actului de justiție	461
11.1.2. Reglementări juridice și psihologice privind conduita profesională a organelor de urmărire și cercetare penală.....	462

11.2. Perspectiva psihologică asupra comportamentului reprezentanților autorităților de stat	465
11.2.1. Laturi structurale ale personalității umane	465
11.2.2. Personalitatea și comportamentul uman	468
11.2.3. Metode utilizate în investigarea fenomenelor psihice	469
11.2.4. Comportamentul normal și comportamentul deviant	473
11.3. Factori psihologici implicați în relația interpersonală cetățean-funcționar public	479
11.3.1. Timiditate. Afectivitate. Agresivitate	479
11.3.2. Determinanți psihologici ținând de temperament.....	480
11.3.3. Determinanți psihologici ținând de caracter	481
11.3.4. Aspecte psihologice particulare ale contactului dintre funcționarul public și publice (grupuri sau mulțimi)	482
11.4. Concluzii	483
CONSIDERAȚII FINALE.....	485
BIBLIOGRAFIE.....	487

Introducere

Demers european către o psihologie judiciară operațională, realistă, pragmatic-aplicativă

Se împlinesc, iată, zece ani de când adunându-se fărâcă cu fărâcă dintr-un trist și nedrept exil aflător în aria unor discipline, de altfel generoase: criminalistica (tactică), psihologia generală, criminologia, medicina legală, dreptul procesual penal etc., psihologia judiciară revine ca disciplină distinctă - și nu exagerăm cu nimic dacă afirmăm -, ca specialitate pe terenul dreptului.

Predată la din ce în ce mai multe facultăți de științe juridice și de psihologie, nelipsită ca modul distinct în aria de pregătire polițienească, penitenciară, detectivistică, magistratură etc., psihologia judiciară conferă noi valențe algoritmului căutării adevărului pe terenul dreptului.

Autorii prezentului tratat găsesc necesară acum o regândire și redimensionare a disciplinei din perspectiva atât a experiențelor acumulate în predarea și seminarizarea studenților, dar mai ales, din perspectiva noilor provocări pe care practica aplicației psihologiei judiciare în soluționarea cauzelor concrete le reclamă¹.

Demersul nostru nu este ușor, căci, a alege între psihologizarea juridicului sau juridicizarea psihologicului (ambele variante fiind existente ca tentații la autorii prezentului tratat, din perspectiva practicienilor pe terenul aflării adevărului - avocat apărător și, respectiv, psiholog criminalist), am decis a răspunde prin opțiunea alegerii căii de mijloc dictată de abordarea operațională realistă pragmatic-aplicativă.

Tratatul de față va păstra psihologicul sau va accentua juridicul în mod nuanțat, atât cât să poată servi ca înțelegere și soluționare de către studenți și magistrați a speței în planul realului.

Dorim ca atât studenții noștri, cât și magistrații consacrați (cu toți interesați nu de o psihologie narativ-descriptivă, ci de o specialitate operațională spectaculoasă prin soluții pragmatice și eficiență în sprijinul juridicului) să găsească în prezenta lucrare repere de permanent pragmatism. **Cu alte cuvinte, informația să genereze simultan algoritmul soluției.**

Această atitudine este dictată de viață, de prezent, dar mai ales de provocările viitorului și, nu mai puțin, este rezultatul propriilor reflexii autocritice și experiențe, al dialogului cu studenții și practicienii domeniului atât din țară, cât și din străinătate. Dezideratul viitorului obligă la **a ști** (informație), dar în egală măsură la **a ști să faci** și la **a ști cum să faci** (soluție) - pragmatism eficiență.

¹ În acest sens, cu excepția valorificării unor scurte extrase și citate selective din opera comună sau, după caz, colectivă: N. Mitrofan, V. Zdrenghea, T. Butoi, *Psihologia judiciară*, Editura Șansa, București, 1992, autorii revăd critic întregul demers descriptiv-demonstrativ al acestei prime lucrări de referință.

Pe de altă parte, formația de practicieni cu grade universitare a autorilor nu putea să nu încline în această direcție demersul aplicativ-pragmatic al lucrării, dar dincolo de toate a contat dezideratul statuării psihologiei judiciare pe terenul eficienței imediate realismului și credibilului.

În mod concret, prezentul tratat renunță² la abordări exclusiv teoretice și speculații, teorii, puncte de vedere și accepțiuni (exemplificativ, asupra etiologiei actului infracțional), câtă vreme acestea rămân în demersul lor destul de contradictorii și discutabile sub raport științific.

Vom prefera analizele de caz, discuțiile pe spețe reale și dezbaterile seminariilor, redimensionând câmpul psihologic către valențele concretului vis-à-vis de actul infracțional pus în discuție: viol, tâlhărie, omor etc., al soluțiilor juridice și, în egală măsură, cu privire la protagoniști: autori, coautori, complici, victime etc.

Similar, ne interesează mai puțin, de exemplu, tipologiile și caracterizarea infractorilor (în funcție de criteriile utilizate acestea fiind, de asemenea, discutabile și nu o dată confuze) accentuând asupra comportamentului criminal în situația reală a câmpului faptei, cu alte cuvinte „tipologia infractorului în context”: personalitate - habitat conjunctural - act infracțional. Exemplificativ: pe studentul în științe juridice îl interesează mai puțin și nu-l vor ajuta cu nimic în munca de zi cu zi (magistrat, polițist, judecător etc.) teoriile asupra agresivității³, explicațiile și justificările asupra conceptelor și definițiilor în materie, câtă vreme ele nu se sprijină pe analize de caz și nu relevă pericolozitatea latentă și potențialul agresiv manifest al infractorului X sau Y, din perspectiva modului său de a reacționa, fie în arest sau detenție, fie în libertate supravegheată, fie într-un nou habitat conjunctural, potențat de factori provocatori după liberare etc.

În același sens, victima și victimologia (din punctul nostru de vedere) rămâne o captivantă incursiune criminologică (mai degrabă) câtă vreme nu oferă soluții dintr-o perspectivă mai realistă, concretă (credem noi) a abordării „cuplului penal victimă-agresor”, singura aptă să ofere practicienilor informații în câmpul reținerii, de exemplu, a unor circumstanțe agravante sau atenuante, a dozării ulterioare a pedepsei, a evidențierii rolului provocator, neglijent, inițiator al victimei în polarizarea atenției de către viitorul făptuitor (toate, desigur, în interesante și complexe analize de caz).

Deși dureroase, o serie de renunțări ne-au fost dictate și de acuratețea obiectului psihologiei judiciare, aceasta neputându-și permite acceptarea tratării, de exemplu, a delicvenței juvenile, câtă vreme această realitate se revendică mai degrabă criminologiei sau sociopsihologiei devianței.

Similar stau lucrurile și în referirea la contribuțiile vizând măsurarea potențialului delicvențial care, mai degrabă, își găsește locul pe terenul expertizei medico-legale psihiatrice sau în contextul unui curs de psihodiagnostic.

² Discutabile sub aspectul pragmatismului imediat și mai ales sub aspectul apartenenței lor câmpului de aplicație al psihologiei judiciare, o serie de contribuții valoroase vor regăsi studenții interesați în Nicolae Mitrofan, Voicu Zdrenghia, Butoi Tudorel, *Psihologia judiciară*, Editura Șansa, București, 1992 - prima lucrare de referință în materie.

³ Programa încărcată a studenților la Drept ne face să fim extrem de exigenți asupra problematicilor vizate, acordând prioritate elementelor pragmatic-instrumentale minime. A acorda prioritate nu înseamnă a minimaliza alte domenii și contribuții. Credem, însă, că ele își găsesc acoperirea în cursuri de masterate, doctorate, module de pregătire profesională specifică etc., unde, de altfel, la un al nivel, ne vom regăsi în fața foștilor noștri studenți.

În ceea ce privește detecția comportamentului simulat, autorii de față consideră că familiarizarea studenților și a magistraților exclusiv cu metodologia tehnicii poligraf în sens clasic american⁴, le este acestora suficientă⁵.

Renunțând, așadar, la o serie de interesante abordări în câmpul psihobio-ciberneticii (biodetecției) etc., și a unei terminologii speculative, pe cât de inteligent și interdisciplinar construită, pe atât de inutilă în câmp pragmatic aplicativ, ne vom opri exclusiv asupra clarificării aspectelor funcțional metodologice ale tehnicii poligraf (când și cum se dispune, când și cum se valorifică, forța probantă, posibilități, limite, vulnerabilitate etc.), detaliile interpretării diagramelor, prelucrării acestora și punerii concluziilor fiind totalmente în sfera de interese a specialiștilor avizați - experții psihologi criminaliști.

Pe de altă parte, tratatul de față introduce o serie de noutăți și perspective de abordare inedite care izvorăsc din necesități practice și care reclamă soluții imediate în câmpul aplicativ juridic.

Este tratată, așadar, pentru prima dată argumentat și imperativ în literatura psihologică de specialitate necesitatea prezenței în echipa de cercetare a expertului psiholog, atât cu ocazia explicării „scenei crimei”, cât și ulterior, de-a lungul urmăririi penale cu ocazia creionării profilului psihologic al făptuitorului - „profilig” - a elaborării ipotezelor și versiunilor rezonabile, credibile, apte identificării făptuitorilor și anticipării viitoarelor lor acte infracționale, similar procedurilor americană, engleză și italiană în materie (vezi „serial killers”), amprenta psihocomportamentală, tipul criminal, profiler crime etc., - analize de caz.

O altă noutate a tratatului este **interogatoriul judiciar** abordat aplicativ-pragmatic, strategie cu strategie, soluție cu soluție, în funcție de materialul cauzei, forța probantă a coroborării incriminatorii, structura psihocomportamentală și caracterul persoanelor incluse în cercurile de bănuți - analize de caz.

Studenții și magistrații se familiarizează cu dificultățile climatului de opozabilitate și confruntare presupus de interogatoriu, sunt avertizați asupra mizei și riscului unui atare demers și asimilează strategii modeme de interogare care exclud violența și coerciția de orice fel. În această direcție, la seminarii și cursuri se va insista pe **specificul interogatoriului de tip psihanalitic** ca reper modern, ca strategie și tactică a viitorului - analize de caz.

Din perspectiva **judecății** și, în genere, a actului de justiție, autorii tratatului îi avertizează deja pe studenți asupra disfuncțiilor existente pe parcursul duelului judiciar apărare - acuzare (evidențiindu-se strategiile și rolul apărătorului ca personalitate distinctă în templul justiției), dar și ulterior, pe parcursul coroborării și aprecierii probelor, a deliberării, a convingerii intime, a opiniei separate și pronunțării sentinței.

Un loc distinct ca exercițiu practic-aplicativ îl deține în tratat **eroarea judiciară**. Autorii tratatului consideră eroarea judiciară ca pe un nefericit, tragic, dar excelent experiment natural. Reluarea întregii afaceri, odată cu descoperirea adevăratei stări de fapt și drept, precum și cu identificarea adevăratului făptuitor, va prilejui studenților ocazia ca (după „darea filmului înapoi” și îndreptarea erorii judiciare) în analizele de caz specifice

⁴ Vezi metodologia redevabilei școli americane în materie: John Reid, Fred Inabu, *Truth and deception - (lie detector) - The polygraph Technique*, Baltimore, 1966 - citat selectiv.

⁵ Studenții interesați de aprofundarea materiei vor putea studia: Zdrenghea Voicu, Butoi Tudorel, *Investigația psihologică a comportamentului simulat*, Serv. Editorial M.I., București, 1991; Voicu Zdrenghea, Butoi Tudorel, *Biodetecția judiciară*, Serv. Editorial M.I., București, 1992 - primele lucrări în materie, în spațiul juridico-psihologic românesc.

seminariilor, să evidențieze toate negliobiile, disfuncțiile și impotențele în plan tehnic, tactic, juridic, dar, mai ales, psihologic, repunându-se în discuție o serie de grave disfuncții și mecanisme psihologice perturbatoare (mecanismele uitării, iluziile, unghiul de deviere, memoria lacunară, mecanismele sugestiei, teama, alterările în contextul senzorio-perceptiv, psihologia complicităților și solidarităților criminale, mărturia între buna și reaua-credință, simularea - disimularea etc.), dar și disfuncțiile etapelor următoare.

Familiarizarea studenților în drept cu câteva realități extrem de complexe care le vor reclama implicarea ulterioară în calitate de profesioniști (procurori, judecători, notari, avocați, polițiști, detectivi etc.) a inspirat autorii prezentului tratat să aducă în câmpul psihologiei judiciare și alte module realiste vizând: psihologia detenției, psihologia actului de administrație publică și, în sfârșit, psihologia și psihopatologia principalelor procese psihice.

*
* *

Credem că, pe de o parte, **păstrarea reperelor fundamentale ale demersului discursiv aplicativ centrat în exclusivitate asupra obiectului psihologiei judiciare și a diferențierilor interdisciplinare specifice**, respectiv: actul infrațional din perspectivă exploratorie, martor și mărturie, interogatoriu, comportament simulat, judecată - eroare judiciară, privare de libertate - detenție, administrația publică, psihopatologia principalelor procese și funcții psihice, iar pe de altă parte, abordarea pragmatic-aplicativă a soluțiilor în materie, **va permite psihologiei judiciare să parcurgă saltul imperios necesar de la disciplină (conotații teoretice) la specialitate (conotații pragmatic-aplicative)**, răspunzând provocărilor exigente și permanente ale dezideratelor dreptului, printr-un demers aplicativ, credibil, argumentat științific și validat public, pe terenul fascinant al aflării adevărului.

Prof. univ. dr. Tudorel B. Butoi
- psiholog, expert criminalist -

Capitolul I

CONSIDERAȚII INTRODUCȚIVE¹¹

„...înainte de a fi existat raporturile de drept, între oameni s-au dezvoltat raporturi naturale, cu conținut și motivație psihologică, interesele părților fiind determinate de motivații și scopuri, energizate de mobilizarea voinței fizice și psihice a agenților de drept, precedate sub aspect cognitiv de mai mult sau mai puțin complexe procese de deliberare sub aspectul prevederii și anticipării urmărilor...” „...Psihologia judiciară are ca obiect studierea nuanțată și aprofundată a ființei umane implicată în drama judiciară, în scopul obținerii cunoștințelor și evidențierii legităților psihologice, apte să fundamenteze interpretarea corectă a conduitelor umane cu finalitate judiciară sau criminogenă...”

1.1. SCURT ISTORIC

1.1.1. Analiza asupra evoluției școlii românești de psihologie judiciară

Școala românească de psihologie judiciară își are începuturile în eforturile deosebit de serioase ale unor psihologi experimentaliști (Ștefănescu Goangă, Alexandru Roșea - psihologia martorului; Zevedei Barbu - psihologia onestității; Tiberiu Bogdan - psihologia martorului și problematica psihologică a detenției), toate acestea în lumina și sub influența rezultatelor experimentale obținute de unii cercetători din Europa și S.U.A. (Wundt - psihofiziologie experimentală; Alfred Binet care ține un ciclu de 16 lecții la Universitatea București; William Stern - psihologia martorului; Eduard Claparede - capacitatea testimonială etc.).

Din cercetările lui A. Roșea

Cam în direcția cercetărilor lui W. Stern și F. List, merg și experimentele efectuate de A. Roșea la Cluj, în 1933².

¹ Vezi opera comună N. Mitrofan, V. Zdrengea, T. Butoi, *Psihologia judiciară*, Editura Șansa, București, 1992 - selectiv, scurte extrase cpt. I operă colectivă.

² „Iată cum s-au petrecut faptele: în timp ce făceam o serie de experimente cu studenții (medicină, an I), intră în sala de curs un individ (necunoscut studenților) și cere microscopul care se găsea pe masă, pentru profesorul P. La riposta mea că avem și noi nevoie de microscop, spune că-l va aduce imediat îi dau microscopul și pleacă. Aștept câteva minute. Văzând că individul în chestiune nu venea cu microscopul, rog pe un coleg care mă asista la experiență, să meargă să vadă ce este. După câteva minute, colegul vine și mă anunță că individul care a luat

A. Roșea, în opoziție cu W. Stern, constată că cei ce apreciază bine mărimile mari, tind să aprecieze la fel de bine și pe cele mici. În schimb, cercetările lui Roșea converg cu cele ale lui W. Stern arătând superficialitatea depoziției prin relatare liberă față de interogatoriu.

Unele cercetări ale lui T. Bogdan

O personalitate distinctă pe terenul psihologiei judiciare, cu studii și cercetări predilect asupra martorului și mărturie, este, fără îndoială, profesorul T. Bogdan, peste 40 de ani nelipsit de la catedră, cu excepționale cursuri audiate în aule permanent pline de magistrați și polițiști³.

Stadiul actual al psihologiei judiciare

Din păcate, în dezvoltarea acestei discipline a existat o regretabilă discontinuitate, factorii politici exprimându-și rezerva în raport cu domeniul psihologiei în general. Dată fiind această situație, în fiecare din domeniile de aplicabilitate ale psihologiei s-au realizat și unele performanțe, dar, totodată, s-au soldat și numeroase nerealizări. Cu privire la psihologia judiciară putem menționa ca aspecte pozitive următoarele:

- dată fiind absoluta necesitate a cunoașterii particularităților psihice ale persoanelor implicate în activitatea judiciară, studiul disciplinei s-a impus în cadrul catedrelor de criminalistică ale fostelor școli de miliție și ale facultăților de drept (tactica ascultării învinutului și inculpatului, a martorului, elementele psihologice ale anchetei judiciare etc.);
- interesul deosebit al unor cercetători din cadrul Institutului de Psihologie al Academiei (de exemplu, dr. I. Ciofu) pentru studiul asupra comportamentului simulat,

microscopul nu a fost trimis de nimeni și că a dispărut cu microscopul. Studenții aud această afirmație și îi informez și eu că microscopul a fost furat, ceea ce produce o surprindere generală. Ca o consecință a acestui fapt, anunț suspendarea experiențelor și îi rog pe studenți să nu plece, dat fiind că s-a furat un bun public, până ce nu va da fiecare o declarație în care să se înscrie faptul așa cum s-a întâmplat și să dea semnalmentele celui care a furat microscopul, pentru a-i putea da mai ușor de urmă”.

Interogatoriul scriptic al celor 106 de subiecți a dat un procent de fidelitate de 82-86%. Aplicând aceluiași subiecți, însă, și metoda prezentării unui tablou (metoda Stern), A. Roșea obține un coeficient de fidelitate de 90%, ceea ce îl determină să adopte mai departe în cercetare această metodă. Privind conținutul depozițiilor, un procentaj de fidelitate de 90% și peste, s-a obținut la datele despre persoane, animale, obiecte și relații spațiale; o fidelitate mijlocie între 80-90% s-a obținut la calități și acțiuni și, în fine, fidelitate scăzută la întrebările privind culoarea, numele și semnalmentele. (A. Roșea - Psihologia martorului, Ed. Institutului de Psihologie al Universității din Cluj, 1934).

³ În 1955, T. Bogdan și-a imaginat în Halele Obor un experiment în care, într-o aglomerație, un individ (actor de teatru instruit special) plătindu-și cumpărăturile cu o bancnotă de 25 lei, pretinde rest de la 100 de lei. Această pretenție vizibil nefondată, a fost urmată de vii discuții și chiar un început de violență, căreia organele de ordine i-au pus capăt, invitând pe toți participanții (fără agresor) să depună depoziții ca martori ai conflictului. Toată lumea, cu excepția actorului „agresor”, a fost în totală necunoaștință de cauză, scena întregă fiind filmată cu ajutorul unor teleobiective din puncte camuflate, iar partea sonoră fiind înregistrată pe bandă de magnetofon de către doi asistenți care stăteau în apropierea actorului. De asemenea, depozițiile martorilor au fost și ele înregistrate pe bandă de magnetofon, audierile efectuându-se prin metoda relatării spontane, prin interogare și întocmirea unui proces-verbal obișnuit, la diferite intervale de timp după „infrațiune”.

Rezultatul acestui experiment a demonstrat că, prin relatarea spontană și interogarea obișnuită, s-a putut reconstitui (prin „mozaicare”) întreaga realitate obiectivă. De asemenea, s-au obținut date prețioase cu privire la subiectivitatea perceptivă, atât la nivel auditiv, cât și la cel vizual, demonstrându-se practic superioritatea recepției umane față de înregistrarea mecanică. Evident că această superioritate se referă la utilitatea practică, nu și la exactitatea „fotografică”. (T. Bogdan, *Psihologia judiciară*, București, 1957).